

AUKŠTOJO MOKSLO TARYBOS IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS DĖL AUKŠTOJO MOKSLO BŪKLĖS LIETUVOJE 2015 METAIS

1. Aukštojo mokslo tarybos misija ir jos įgyvendinimas 2015 metais

Aukštojo mokslo taryba (toliau – AMT) yra Švietimo ir mokslo ministerijos patariamoji institucija, kuri, be analizės ir pasiūlymų teikimo, taip pat vertina kandidatus į aukštosios mokyklos senato (akademinės tarybos) skiriamus aukštosios mokyklos tarybos narius, teikia kandidatų įvertinimą aukštajai mokyklai.

2015 metais AMT organizavo 9 posėdžius, kurių metu diskutavo įvairiais aukštojo mokslo sistemos klausimais: studijų kokybės, studijų ir mokslo sistemos finansavimo, bendrojo priėmimo į aukštąsias mokyklas, tarptautiškumo didinimo, aktyviai teikė siūlymus dėl Mokslo ir studijų įstatymo projekto. Taip pat nagrinėjo ir aptarė Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro atliktų tyrimų apie studijų ir mokslo būklę Lietuvoje rezultatus, mokslinės veiklos palyginamojo tyrimo, aukštųjų mokyklų realiųjų išteklių vertinimo, absolventų karjeros rodiklius ir rezultatus, investicijų į aukštąjį mokslą grąžą, tarptautines aukštojo mokslo aktualijas iš Bolonijos politikos forumo. AMT nariai aktyviai dalyvavo diskusijose, darbo grupėse ir renginiuose kartu su kitų suinteresuotų institucijų (Lietuvos universitetų rektorių konferencijos, Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos, Lietuvos mokslo tarybos) atstovais.

2015 metais vertinti kandidatai į Vytauto Didžiojo, Aleksandro Stulginskio ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetų tarybas. Iš viso – 18 kandidatų.

2015 m. gruodžio 3 d. patvirtinta naujos sudėties AMT, kurioje veiklą pradėjo 5 nauji nariai.

2. Studijų kokybės gerinimas

Aukštojo mokslo studijos privalo ugdyti išsilavinusias, kūrybingas, savarankiškas, atsakingas ir pilietiškąsias asmenybes, kurios yra visuomenės plėtotės, ekonomikos augimo ir darnaus šalies vystymosi, socialinės ir ekonominės gerovės didėjimo variklis.

Dėl demografinės krizės (ją pirmiausia sąlygoja ženklus gimstamumo sumažėjimas ir emigracija) pastaraisiais metais visoje Lietuvoje kasmet mažėja ir bent iki 2021 m. toliau mažės potencialių studentų skaičius. Nuo 2009 iki 2014 m. abiturientų skaičius krito ketvirtadaliu, o Lietuvos universitetuose bendras studentų skaičius sumažėjo 26 proc. Tad Lietuvos aukštosios mokyklos turi itin stiprinti studijų kokybę, kad liktų konkurencingos šalies viduje ir tarptautiniu mastu.

Nepaisant ženklaus studentų skaičiaus nuosmukio, Lietuvos aukštosios mokyklos ne tik kad nesumažino siūlomų studijų programų skaičiaus, bet ne viena dešimtimi didina jų kiekį siaurai specializuotose srityse, net ir bakalauro studijų pakopoje.

Studentų skaičiaus mažėjimo ir studijų programų skaičiaus augimo rezultatai yra keleriopi. Pirmiausia, dalis studijų programų nesurenka studentų arba jų surenka mažai (tokių programų skaičius 2015 m. visose aukštosiose mokyklose siekė daugiau nei 38 proc.). Studentų skaičiai dalyje vykdomų studijų programų, ypač humanitarinių mokslų studijų srities (išskyrus teologiją ir filologiją) ar socialinių mokslų studijų srities kryptyse (išskyrus psichologiją, švietimą ir ugdymą, visuomenės saugumą), kur norminis mažiausias galimas studentų skaičius atskirose studijų programose pagal

studijų kryptių (studijų programų) grupės yra tik atitinkamai 8 ir 10 studentų (pastaraisiais metais jis ir taip yra sumažintas), vos peržengia ir šią ribą. Studijų programų „dauginimasis“ siaurose specializacijose reiškia, kad joms reikia daug specialios kvalifikacijos dėstytojų, kurių giliau nesispecializuojantys tam tikrose studijų kryptyse aukštosios stokoja arba visai neturi. Tačiau reikšmingiausia studentų skaičiaus mažėjimo ir siaurų studijų programų skaičiaus augimo pasekmė yra studijų kokybės nuosmukis. Mažos studentų grupės daugelyje siaurų studijų programų verčia aukštąsias mokyklas didinti vienam dėstytojui tenkančių dėstomų dalykų skaičių ir neretai dėstytojas per semestrą skaito keturis ar penkis skirtingus dalykus, kurių bent dalis dažnai neturi glaudesnio ryšio su jo mokslinių tyrimų sritimis. Tuo būdu yra pažeidžiamas klasikinis universitetinis mokslas (tyrimų) ir studijų vienovės principas, teigiantis, kad moksliniuose tyrimuose sukuriama naujos žinios yra perteikiamos studijuojantiems.

Studijų kokybę neigiamai veikia ir tai, kad aukštųjų mokyklų viduje studentų skaičiaus mažėjimas itin apriboja galimybes efektyviai organizuoti studijas, pavyzdžiui, pasiūlyti studijuojantiems didesnę dalykų pasirinkimo laisvę, pritraukti daugiau užsienio dėstytojų ir kita. Dėstytojų profesinė motyvacija dėl ženklaus studentų priėmimo svyravimų atskirose programose irgi mažėja, nes atsiranda netikrumas dėl darbo vietos išlikimo net artimoje perspektyvoje, t. y. po kiekvieno kasmetinio studentų priėmimo.

Dėstomų dalykų fragmentacija ir dideli pedagoginio darbo krūviai taip pat žymiai sumažina universitetų dėstytojų ir profesorių galimybes vykdyti mokslinius tyrimus, o jų rezultatus skelbti prestižinėje mokslinėje spaudoje. Tad susiklosčiusi situacija galiausiai mažina ir tarptautinį aukštųjų mokyklų konkurencingumą tiek moksliniuose tyrimuose, tiek ir studijose. Lietuvos mastu aukštosios mokyklos tampa mažiau pajėgios teikti mokslinių tyrimų ir kitas paslaugas viešajam sektoriui, verslui ir visuomenei.

Aukštosios mokyklos jau daug metų atkreipia dėmesį į didelės dalies Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų, gimnazijų absolventų nepakankamą pasiruošimą studijoms, ypač universitetuose. Silpnai pasirengusių stojančiųjų kontingentas iš esmės mažina ne tik jų, bet ir visų studijuojančiųjų studijų sėkmę. Viena iš šalintinių priežasčių yra ir 2014 metų AMT išvadose jau minėta – per daug ankstyvas mokymosi bendrojo ugdymo įstaigose profiliavimas bei nepakankamas dėmesys mokinių galimybėms įsivertinti, pasirenkant profesiją, bei pasirinktos profesijos ateities perspektyvoms numatyti. Pertvarkyti reikėtų ir stojimo į aukštąsias mokyklas sistemą, pasižyminčią per dideliu liberalumu pasirenkant norimas studijuoti studijų programas ir universitetus, kuri ankstesniais metais buvo efektyvi, gerai atitiko tuometinius šalies ir stojančiųjų poreikius. Pastaraisiais metais išryškėjo, kad dabartinėje situacijoje, kai prastėja abiturientų pasirengimo studijoms kokybė bei silpnėja jų motyvacijos studijoms pagrindumas, kartu stiprėjant darbo rinkos reikalavimams, senoji stojimo į aukštąsias mokyklas sistema turi būti tobulinama.

Netinkamas studijų krepšelių finansavimas blogina studijų kokybę. Universitetai ir kolegijos, stengdamiesi išgyventi rinkos sąlygomis ir konkuruodami vienas su kitu, norėdami išlaikyti studentus ir jų turimus krepšelius, dažnai nuleidžia studijų kokybės kartelę. Dažnai aukštosiose mokyklose ruošiami studentai tokių specialybių, kurios visai nepatrauklios darbo rinkai arba paruoštų aukštųjų mokyklų absolventų kiekis Lietuvos darbo rinkoje yra per didelis.

AMT atkreipia dėmesį, kad tarpdisciplininės (tarpsritinės ir tarpkryptinės bei liberalios (*artes liberales*)) studijos, kurios palaiapsniui tampa vis svarbesnės užsienio aukštosiose mokyklose, tebėra už studijų klasifikatoriaus rėmų. Seime svarstomame Mokslo ir studijų įstatymo projekte tokios studijos būtų įteisintos, tačiau pažangesnis, jas įteisinantis studijų klasifikatorius dar nėra parengtas.

Jungtinės studijų programos su užsienio aukštosiomis mokyklomis diegiamos vangiai, jų registravimas šalyje labai biurokratizuotas.

Kai kuriose aukštosiose mokyklose socialiniai ir humanitariniai mokslai nepakankamai panaudojami studentų visapusiškam asmenybės ugdymui. Dėl to kai kurių visuomenės narių vertybinės nuostatos yra skurdžios ir tai tampa visos visuomenės problema.

Plėtotinos galimybės aukštosioms mokykloms, bendradarbiaujant su socialiniais partneriais, įgalinti studentus profiliuoti savo studijas taip, kaip to pageidautų potencialusis darbdavys.

Nepakankamai rengiamasi šalyje besikeičiančiam, įvairėjančiam studijuojančiųjų kontingentui. Suaugusiųjų (reemigrantų ir kt.) studijos (mokymas) pasižymi įvairia specifika, jos labai skiriasi nuo jaunų studijuojančiųjų, dar neturinčių jokios darbinės patirties, studijų.

Aukštosios mokyklos, verčiamos ydingos studijų krepšelio finansavimo sistemos, kuria madingai pavadintas, į konkretų darbą orientuotas studijų programas, nepaisydamos savo svarbiausios misijos – išlavinti ir parengti absolventą ilgalaikiai ir įvairiai darbo perspektyvai.

AMT atkreipia dėmesį, kad jau ne vieneri metai yra susiklosčiusi tokia studentų socialinė ir finansinė padėtis, kad magistro (ir iš dalies bakalauro) studijos vyksta po darbo, vakarais, yra trumpinamos, todėl nukenčia jų kokybė.

Studijų aukštosiose mokyklose patrauklumo (nedidelė ir prieinama studijų kaina, gera infrastruktūra, įvairaus lavinimosi ir saviraiškos galimybės) stoka yra viena iš priežasčių, kodėl vykstama studijuoti į kitas šalis arba emigruojama.

3. Doktorantūros studijų plėtra

Lietuva pagal doktorantų ir jaunų daktarų skaičius žymiai atsilieka nuo ES vidurkio. 2015 m. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2014 metais mokslo laipsnio siekė 2 639 doktorantai (2010 – 2 974, 2011 – 2 875, 2012 – 2 681, 2013 – 2 686), t. y. nuo 2010 metų doktorantų skaičius sumažėjo 335 (11,3 proc.). Apsigynusių doktorantų skaičius daug nesikeitė (2010 – 406, 2011 – 353, 2012 – 395, 2013 – 441, 2014 – 411), daugiausiai disertacijų apginta 2013 m. (prieš keičiantis disertacijų gynimosi tvarkai).

Kaip ir minėta išvadose ir rekomendacijose dėl 2014 metų aukštojo mokslo būklės, Lietuva vis dar stipriai atsilieka daktaro laipsnį įgyjančių asmenų skaičiumi 1000 gyventojui, o taip pat ir iš užsienio atvykstančių doktorantų skaičiumi. Tam tikri žingsniai ta kryptimi buvo žengti, didinant doktorantų stipendijas, tačiau jos nėra konkurencingos savo dydžiu palyginus su kitų sektorių analogiškos kvalifikacijos darbuotojų atlyginimais. Apskritai, dėstytojo ir mokslininko profesijos patrauklumas yra gerokai sumažėjęs. Siūlomi ir kiti būdai doktorantūros studijoms paversti patrauklesnėmis, didinti jų kokybę. Dėl to būtina ir toliau diskutuoti apie inovatyvias doktorantūros studijas.

Siūloma sudaryti galimybę finansuoti doktorantūros studijas projektinėmis lėšomis, t. y. reikia sudaryti galimybę įtraukti doktoranto pareigybę į Lietuvos mokslo tarybos finansuojamus ar kitus konkursinius projektus.

Vienas iš aktualių klausimų – disertacijos formos modernizavimas, turėtų atsirasti alternatyva šiuo metu naudojamai monografijos tipo disertacijai. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse populiaru galimybė pateikti kokybiškuose leidiniuose išspausdintus straipsnius, sujungiant juos įvadą ir išvadamis. Taip pat svarbus klausimas, kiek yra aktualios disertacijų santraukos, kurios šiuo metu yra dažnai rašomos gana atmestinais, skubant ir kurios nėra rašomos daugelyje Europos valstybių.

Turėtų būti stiprinamas doktorantų tarptautinis bendradarbiavimas, t. y. rekomendacijos padirbėti užsienyje galėtų tapti reikalavimu (kaip yra podoktorantūrinių stažuočių projektuose) bent jau antrais ir trečiais doktorantūros studijų metais praleisti mėnesį ar du užsienio mokslo ir studijų institucijose, atitinkamai finansuojant šiuos vizitus.

Šiuo metu doktoranto krepšelis dažniausiai patenka į bendrą universiteto biudžetą, griežtesnis krepšelio panaudojimo reglamentavimas, pvz., privalomai jo dalį skiriant kelionėms į konferencijas ar vasaros mokyklas (su galimybe perkelti į kitus metus) suteiktų doktorantams galimybę įgauti daugiau tarptautinės patirties.

Šiuo metu egzistuojantis doktorantūros reglamentavimas, taip pat bendradarbiavimas tarp skirtingų krypčių doktorantų, labai riboja tarpdisciplininės doktorantūros galimybes. Jis galėtų būti modernizuojamas, atsižvelgiant į geriausias užsienio praktikas.

Kadangi Lietuvoje lėšos, skiriamos mokslui, yra gana ribotos, tai mokslas turi būti orientuojamas į tas sritis, kurios turi ateities perspektyvą. Tas sritis reikia numatyti jau dabar, kad mokslininkai ateityje galėtų palaipsniui pasikeisti. Dabartinėje situacijoje lėšos išskaidomos po daug sričių, todėl jų visiems trūksta ir daugelyje jų nėra ryškesnio proveržio.

Siūloma pasvarstyti apie mažiau reikšmingų sričių doktorantų (mokslininkų) ruošimą užsienyje, nes tokių doktorantų universitetams, norint vykdyti aukštos kokybės studijas, ypatingai stinga. Pavyzdžiui, Estijoje, kai doktorantai (pvz., veterinarijos krypties) siunčiami mokytis į Suomiją, prieš tai sudaroma sutartis su siunčiančiu universitetu, kad po doktorantūros baigimo absolventas privalo tam tikrą laiką atidirbti universitete. Taip užtikrinama aukšta doktorantūros studijų kokybė ir doktorantas įgauna geros patirties, kaip reikėtų ruošti aukštos kvalifikacijos mokslininkus.

4. Universitetinių ir koleginių studijų darnos stiprinimas

Universitetinių ir koleginių studijų darnos stoka tęsiasi jau ne vienerius metus. Apie tai buvo rašoma ir 2014 metų AMT išvadose. Problema liko ta pati – ir toliau didėjo universitetų ir kolegijų konkurencija dėl studentų. Siekiant universitetų ir kolegijų veiklos darnos, turėtų būti svarstomas kitas finansavimo modelis. Nacionalinė diskusija dėl valstybės ateities perspektyvų nuo diskusijos apie aukštąjį (universitetinį ir koleginį) ir profesinį mokymą dar labiau išsiplėtė, apimdama mokyklinį ir netgi ikimokyklinį ugdymą. Taigi, problemos suvokimas tampa sudėtingesnis ir kompleksiškas.

Pozityvu, kad po ilgo laikotarpio, kai buvo pasitenkinama aukštais kiekybiniais Lietuvos gyventojų išsilavinimo rezultatais, dabar atkreipta daugiau dėmesio į studijų kokybę.

2014 m. AMT išvadose buvo akcentuota gerai įrengta profesinių mokyklų, kolegijų ir universitetų mokymo, studijų, mokslo taikomųjų tyrimų bazė. Tačiau studijų infrastruktūra tebelieka fragmentiška: platus aukštųjų mokyklų tinklas neužtikrina kompetencijų ir išteklių koncentracijos, kolegijos plačiai nesinaudoja universitetų ir profesinių mokyklų materialine baze, universitetai ir profesinės mokyklos – kolegijų. Kai kurių mažesniųjų miestų kolegijų materialinę bazę reikėtų sustiprinti. Fragmentuota aukštojo mokslo infrastruktūra bei mokymo aplinka turi įtakos kokybiškoms studijoms ir mokymuisi. Todėl reikia siekti, kad išskaidytas aukštųjų bei profesinių mokyklų potencialas bei ištekliai būtų sutelkti, o studijoms skirta infrastruktūra – koncentruota, taip kelių aukštųjų mokyklų studentai galėtų naudotis koncentruota infrastruktūra, o kolegijos galėtų geriau atitikti regiono poreikius ir turėtų didesnę svarbą šalies ekonomikos plėtrai.

Kolegijose nepakankamas pedagogų, turinčių mokslo laipsnį, skaičius, jauni dėstytojai norėtų studijuoti doktorantūroje, tačiau studijos labai brangios. Kolegijose sustiprinti mokslo laipsnį turinti

pedagoginį personalą išlieka labai didelė problema. Doktorantūroje studijuojantiems kolegijų dėstytojams skatinti galėtų būti skiriamas biudžetinis finansavimas.

Išlieka prieštaravimas tarp kolegijoms keliamų institucinio vertinimo ir Mokslo ir studijų įstatymo reikalavimų mokslinių tyrimų vykdymo klausimais. Pagal dabartinius konkursinius reikalavimus kolegijoms yra sunku laimėti lėšų mokslo projektams. Pagal Mokslo ir studijų įstatymą iš kolegijų reikalaujama, kad jos vykdytų taikomuosius tyrimus, bet ši veikla skatinama tik simboliškai. Dėl nelygiavertiškų sąlygų mokslo taikomoji veikla galima tik pavienėse, labai gerai ištekliais apsirūpinusiose kolegijose arba nedaug išteklių reikalaujančiose mokslo kryptyse. Tarpinstitucinis universitetų ir kolegijų bendradarbiavimas moksliniuose tyrimuose būtų galimas tik tuomet, jei tokių tyrimų finansavimo sąlygose būtų numatomas atitinkamas tikslinis universitetų ir kolegijų vaidmuo.

5. Aukštojo mokslo institucijų tinklo efektyvinimas

Kaip jau minėta, mažėjant patrauklumui studijuoti šalyje, nesibaigiant emigracijai ir mažai pritraukiant užsienio studentų, potencialių jaunų studentų aukštosiose mokyklose sistemingai mažėja. Todėl aukštųjų mokyklų tinklas turėtų būti kruopščiai aptartas kartu su socialiniais partneriais bei, atsižvelgiant į regionų poreikius, rastas efektyvesnis tinklo variantas, pasižymintis mokyklų savitumu, specifiniu profiliu ir aukšta veiklos kokybe. Gerinant aukštųjų mokyklų tinklą šalyje, būtina išgryninti ir įvardyti, kokią akivaizdžią naudą šalies ir visuomenės raidai suteiks konkrečių aukštųjų mokyklų jungimas. Mažinant universitetų veiklos reglamentavimą ir realiai didinant jų akademinės, organizacinės, personalo valdymo ir ūkinės bei finansinės veiklos savarankiškumą ir apibrėžiant finansinę paramą konsolidaciniams procesams, jiems didėtų mokyklų motyvacija ir institucinio tinklo pertvarka šalyje vyktų sklandžiau.

AMT siūlo šalyje laikytis europinių universitetų tinklo pertvarkos tikslų – siekti geresnių ir efektyvesnių institucijų veiklos galimybių, kartu puoselėjant jų įvairovę. Lietuvoje svarbu mažinti regionų socialinę ir technologinę atskirtį, todėl regioninių aukštųjų mokyklų stiprinimas tampa ypač aktualus. Privalu išlaikyti šalį garsinančias meninio profilio savarankiškas akademijas bei šalies ūkio profilį atitinkančias aukštąsias mokyklas.

Mechaninis aukštųjų mokyklų jungimas nėra racionalus. Dažnai nedidelės aukštosios mokyklos yra dinamiškesnės ir lankstesnės, todėl turi daugiau galimybių būti išskirtinės ir efektyvios nei kitos, turinčios didelį studentų skaičių. Sujungimo iniciatyvos bei sprendimai turi būti pagrįsti konkrečiai apskaičiuota socialine, ekonomine, finansine ir akademinė nauda, o netapti vienu iš būdų žymiai pasididinti vienos ar kitos aukštosios mokyklos finansavimą kitų sąskaita trumpalaikėje perspektyvoje. Visoms aukštųjų mokyklų jungimo iniciatyvoms būtina sąlyga: prieš priimant sprendimus jas finansuoti, yra viešai pateikiama sąnaudų ir naudos analizė.

Efektyvinant aukštųjų mokyklų tinklą negalima pamiršti Konstitucijos garantuotos teisės kiekvienam šalies piliečiui nepriklausomai nuo jo darbinės patirties, socialinės padėties, amžiaus ir gebėjimų įgyti aukštąjį išsilavinimą. Ši teisė tampa ne tik laikotarpio būtinybe, bet yra ir europinė nuostata.

AMT laikosi savo nuostatos, išreikštos 2014 metų išvadose, kad diskusijos dėl aukštųjų mokyklų tinklo optimizavimo turi būti tęsiamos, atsižvelgiant į regioninę aukštojo mokslo svarbą, neleistina nepagrįstai mažinti studijų kryptių aprėptį, būtina gerbti ir puoselėti aukštųjų mokyklų savitumą.

Diskutuojant dėl institucijų tinklo optimizavimo ypatingai svarbu yra įvertinti jau įvykusių mokslo ir studijų institucijų integracijos rezultatus.

Tuo pačiu metu turėtų būti didinami valstybės asignavimai aukštajam mokslui, kurie yra skiriami tam, kad jis galėtų vykdyti savo funkciją – užtikrinti visuomenės gyvybingumą ir pažangą, siekiant svarbiausių visuomenės ir valstybės tikslų.

6. Aukštojo mokslo finansavimas

AMT atkreipia dėmesį, kad aukštojo mokslo sektorius finansuojamas nepakankamai, tai ypač aktualu universitetiniam sektoriui. Stabilus ir adekvatus finansavimo nebuvimas susilpnina universitetų pamatines galimybes vykdyti mokslu grįstas studijas. Kita vertus, matyti akivaizdus poreikis efektyvinti aukštajam mokslui skirtą valstybės biudžeto lėšų panaudojimą, tobulinant aukštųjų mokyklų tinklą bei geriau naudojant turimą intelektualinį potencialą.

Galima pasidžiaugti tuo, kad gerų veiklos rezultatų Lietuvos universitetai pasiekia itin nedidelėmis sąnaudomis. Net geriausių Lietuvos universitetų biudžetai 3–5 kartus mažesni nei to paties dydžio, panašaus ekonominio išsivystymo kaimyninių šalių universitetų biudžetai. Tačiau aukštosios mokyklos dar nepakankamai išnaudoja galimybes sukaupti papildomų lėšų, pavyzdžiui, iš užsieniečių mokymo.

Valstybės biudžetiniai asignavimai aukštosioms mokykloms turėtų būti proporcingi esamam jose studentų skaičiui, o studijų programų kainos prieš planuojant pasirašyti valstybės sutartis turėtų būti įvertintos ir nustatytos atsižvelgiant į aktualias tiesiogines ir netiesiogines studijų programų vykdymo sąnaudas bei pažangiausių užsienio šalių geriausias praktikas.

Nors mokslo tyrimams reikalinga įranga Europos Sąjungos struktūrinės paramos dėka žymiai pagerėjo, studijoms, kaip ir anksčiau, trūksta modernesnės laboratorinės įrangos bei patrauklesnės infrastruktūros. Dėl žemų ir nekonkurencingų darbo rinkoje aukštųjų mokyklų darbuotojų atlyginimų doktorantūra šalyje nepakankamai patraukli, o apsigynę disertacijas doktorantai nelieka dirbti universitetuose. Todėl personalas sensta ir neatsinaujina, dėstytojai ir tyrėjai neturi motyvacijos ir galimybių dirbti atsidavę savo profesijai. Pavyzdžiui, reikėtų sudaryti specialias sąlygas jauniems daktarams po podoktorantūrinių stažuočių grįžti į universitetus ar kolegijas, gaunant iš Lietuvos mokslo tarybos ar Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros finansinę paramą pradinei veiklai.

Vidutinis dėstytojų ir tyrėjų atlyginimas Lietuvos universitetiniame sektoriuje šiuo metu tesiekia 619 eurų¹, o vidutinis darbo užmokestis šalyje – 713,9 eurų. Palyginimui galima priminti, kad Švietimo ir mokslo ministerijos tarnautojų vidutinis tarnybinis atlyginimas šiuo metu yra 1314 eurų, Ūkio ministerijos – 1814 eurų, Finansų ministerijos – 1944 eurai. Lietuvos skiriamos lėšos vienam universiteto studentui yra vienos iš mažiausių Europoje. Panaši dėstytojų atlyginimų padėtis yra ir koleginiame sektoriuje.

Tokia atlyginimų disproporcija šalyje kelia grėsmę jos intelektualiam potencialui atsinaujinti ir nesuteikia jokių galimybių į šalies aukštąsias mokyklas pakviesti aukšto lygio užsienio dėstytojų bei mokslininkų.

AMT atkreipia dėmesį, kad po 2020 metų, kai galbūt sumažės ES struktūrinės paramos lėšos aukštojo mokslo sektoriui, jų dabartinio dydžio valstybės subsidija taps nebepakankama, todėl mokslo politiką formuojančios institucijos jau dabar turi pradėti rengti adekvačias priemones.

¹ Lietuvos universitetų darbo užmokesčio tyrimas, LURK, 2014

Rengiamame Mokslo ir studijų įstatymo projekte įtvirtinta sutartis, sudaroma tarp Švietimo ir mokslo ministerijos ir aukštųjų mokyklų, tačiau joje pasigendama aiškių ir skaidrių abiejų pusių įsipareigojimų.

AMT kviečia ne tik plėtoti diskusijas dėl stipendijų ir kreditavimo bei socialinės paramos studentams tvarkos, bet ir siekti darbo rinkoje konkurencingų dėstytojų ir tyrėjų atlyginimų.

AMT ir toliau laikosi savo jau skelbtos nuomonės, kad siekiant socialinio teisingumo, siūlytinas toks studijų finansavimo modelis, kuris numatytų vienodus studijų mokesčius visiems studijuojantiems, o likusią finansavimo dalį turėtų skirti valstybė. Kitas galimas variantas – tai visiškai nemokamas aukštasis išsilavinimas.

7. Aukštojo mokslo valdymas

Aukštojo mokslo srityje gana akivaizdus strateginio planavimo trūkumas, trūksta aiškios ir detalios valstybinės aukštojo mokslo politikos strategijos.

Pavyzdžiui, universitetiniame sektoriuje stokojama valstybinio požiūrio į tai, kokio pobūdžio ir kiek valstybinių universitetų šalyje reikia, t. y. ar pirmenybė turi būti teikiama studijų universitetams, kuriuose dominuoja bakalauro studijos, kiek ir kur Lietuvoje būtų reikalinga turėti plataus profilio universitetų, kur vyrauja bakalauro ir magistro studijos su specializuotais aukšto lygio tyrimais bei doktorantūros studijomis keliose specializuotose srityse, bei kiek šalyje reikėtų mokslo universitetų, kurie plėtoja tolygiai visų trijų pakopų studijas.

Taigi, AMT nuomone, vienas neatidėliotinų aukštojo mokslo politiką formuojančių institucijų uždavinių būtų inicijuoti Lietuvos aukštojo mokslo plėtros strategijos parengimą.

Naujos redakcijos mokslo ir studijų įstatymo projekte turi būti įtvirtinta, kad aukštųjų mokyklų vidaus valdymas yra grindžiamas skaidrumo, atskaitomybės, teisėtumo, bendruomenių įtraukimo, nešališkumo, atliepiamumo, rezultatyvumo, dalyvavimo principais, o svarbiausių aukštųjų mokyklų valdymo organų (aukštųjų mokyklų tarybų, senatų / akademinių tarybų ir rektorių / direktorių) galios turi būti tolygiai paskirstytos ir labiau pusiausviros, kad nei vienas iš jų neturėtų galimybių monopolizuoti valdymą, bet kartu labai aiškiai apibrėžtos jų kompetencijų ribos

Įstatymų pagrindu aukštųjų mokyklų taryboms suteikta daug funkcijų nuo rektorių / direktorių rinkimo iki aukštųjų mokyklų strateginių veiklos planų, jų biudžetų tvirtinimo ir turto valdymo, žmogiškųjų išteklių vystymo ir studijų vietų skaičiaus nustatymo, tačiau tarybų atsakomybės ir atskaitomybės visuomenei ir akademinėi bendruomenei mechanizmai nėra aiškiau apibrėžti, išskyrus jų veiklos metinės ataskaitos pateikimą. Kita vertus, labai svarbu nustatyti tokias tarybų funkcijas, kad joms nereikėtų spręsti smulkmeniškų, rektoriaus / direktoriaus kompetencijai priskirtinų klausimų ir jos galėtų savo veiklą koncentruoti tik strateginiams uždaviniams spręsti.

AMT mano, kad lygiagrečiai būtina stiprinti akademinės bendruomenės savivaldą, užtikrinti didesnę aukštųjų mokyklų valdymo demokratiškumą ir įtvirtinti skaidrią aukštųjų mokyklų atskaitomybės ir atsakomybės visuomenei bei jų viduje sistemą. Lygiagrečiai būtina didinti aukštųjų mokyklų kompetencijas strateginio valdymo srityje.